

ANNA FRANKIEWICZ-BODYNEK, ANNA PAWLAK (RED.)

*Środki ochrony praw człowieka
w państwach postsocjalistycznych.
Zagadnienia wybrane*

AT Wydawnictwo,
Kraków 2015, 348 s.

(Sabina Grabowska)

RECENZJE

Monografia *Środki ochrony praw człowieka w państwach postsocjalistycznych. Zagadnienia wybrane* pod redakcją Anny Frankiewicz-Bodynek i Anny Pawlak to ciekawe, i co ważniejsze, rzetelne ujęcie zagadnień z zakresu ochrony praw człowieka w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Wszystkie dwadzieścia jeden tekstów składających się na publikację dotyczy problemów związanych ze stosowaniem regulacji prawnych różnych systemów praw człowieka, tj. krajowych, regionalnych i międzynarodowego. Autorzy starali się ukazać, na jakim etapie są analizowane państwa pod względem wprowadzania prawa międzynarodowego i europejskiego dotyczącego ochrony wolności i praw. Przedstawiono mechanizmy zawarte w regulacjach prawnych Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz

to, w jaki sposób funkcjonują one na tle gwarancji ochrony wolności i praw zapewnionych przez organizacje międzynarodowe i Unię Europejską. Jedyna uwaga, jaka nasuwa się po analizie tekstów w odniesieniu do tytułu monografii, jest taka, że analizowane państwa były swego czasu państwami socjalistycznymi nie jest decydującym kryterium przy doborze tekstów składających się na niniejszą publikację i może zasadniej by było uwypuklić inną ich wspólną cechę, a mianowicie to, że są to państwa Europy Środkowo-Wschodniej.

Publikację rozpoczyna ciekawy tekst autorstwa Anny Młynarskiej-Sobaczewskiej „Niewidzialne różnice. Treść praw człowieka a kulturowe uwarunkowania systemów ich ochrony”. Autorka zauważa, iż „prawa człowieka budzą wiele kontrowersji na zupełnie

elementarnym poziomie, ujawniających się nie tylko w piśmiennictwie, ale także w dokumentach międzynarodowych. Jedną z takich kwestii, która wciąż budzi spory i wątpliwości jest problem uniwersalizmu praw człowieka, który kwestionowany bywa z różnych pozycji i przez badaczy reprezentujących wiele dziedzin nauk społecznych.” (s. 10). Stawia również pytanie: „Czy zatem prawa człowieka są uniwersalne – jak deklarują „kamienie węgielne” regulujące tę dziedzinę prawa, czyli Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta na Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1948 r., Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.” Dal-sza część pracy jest udaną próbą odpowiedzi na postawione pytanie poprzez analizę aktów prawnych oraz poglądów doktryny na nie.

Kolejny tekst „Suwerenność państwa i zwierzchnictwo narodu a status prawny jednostki” jest autorstwa Agnieszki Bień-Kacały. Autorka na wstępie sugeruje „uczynienie problemu suwerenności państwa i suwerenności narodu punktem odniesienia do ustalenia jako nadrzędnej kategorii ochrony praw jednostki. Niekiedy bowiem możemy dostrzec różnice w zapewnieniu właściwego statusu osoby ludzkiej w zależności od centralnej wartości w działaniu władz publicznych. Celem jest przy tym wykazanie, że w tej swoistej hierarchii wartością nadrzędną jest zwierzchnictwo narodu i w konsekwencji także ochrona praw jednostki”. Następnie Autorka w sposób analityczny przedstawia zasygnalizowane zagadnienie i w formie zasługującej na aprobatę.

Aleksandra Syryt w artykule „Wą-runki ingerencji prawodawczej w prawa człowieka w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Rozważania o zakazie nadmiernej ingerencji” podejmuje się analizy podstawowych warunków dopuszczalności ingerencji prawodawczej w prawa człowieka występujących w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Jego celem jest: rozpoznanie, czy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, kwestia zakazu nadmiernej ingerencji w prawa człowieka znajduje odzwierciedlenie w rozwiązaniach prawnych, a jeśli tak, jaki jest zakres tej regulacji. Stawiany cel został osiągnięty. Podsumowanie artykułu stanowią precyzyjne wnioski.

Kolejne dwa teksty są filozoficznymi ujęciami zagadnień związanych z prawami człowieka. Paweł Polaczuk w opracowaniu: „Autonomia osoby. Kilka uwag” za cel stawia zarysowanie źródeł związków pojmowania człowieka jako podmiotu autonomicznego z prawem, historycznych źródeł tej relacji, której istnienia nie neguje się w literaturze przedmiotu. Autor starał się zasygnalizować aktualność wspomnianego problemu przedstawiając uwagi dotyczące zasady autonomii moralnej podmiotu jako zasady harmonizującej i koordynującej sfery polityki, prawa i moralności. Natomiast w tekście „Uzasadnienie wolności słowa w ujęciu nowożytnej naturalistycznej i antynaturalistycznej filozofii prawa” Wojciech Włoch porównuje dwa typy nowożytnej filozofii prawa – naturalistycznej i antynaturalistycznej, które podejmują próbę uzasadnienia wolności słowa.

W konkluzji stwierdza, iż idea wolności słowa, z punktu widzenia pierwszej teorii, pozwala zrealizować ideę ustroju demokratycznego jako w najpełniejszym stopniu odpowiadającego naturze ludzkiej, natomiast z punktu widzenia drugiej teorii – pozwala zrealizować przyrodzone prawa człowieka, bowiem tutaj zasada suwerenności ludu jest pochodną zasady autonomii.

Anna Pawlak w artykule „Mechanizmy monitorowania praw człowieka w systemie ONZ na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej” podjęła udaną próbę przedstawienia mechanizmów monitorowania praw człowieka w systemie ONZ. Za przykład zostały wzięte państwa Europy Środkowo – Wschodniej. Autorka analizuje działania w ramach systemu politycznego oraz systemu traktatowego, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności Komitetu Praw Człowieka.

Natomiast Jerzy Jaskiernia w opracowaniu „Wpływ Rady Europy na kształtowanie systemu instytucjonalnych gwarancji ochrony praw człowieka w państwach Europy Środkowej i Wschodniej” stara się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu instytucjonalne gwarancje ochrony praw i wolności człowieka wynikają z warunkowań wewnętrznych, a w jakim powstały pod wpływem oddziaływania standardów oferowanych w tej dziedzinie przez organizacje międzynarodowe. Autor ze znanstwem tematu analizuje wpływ standardów promowanych przez Radę Europy na demokratyczne zmiany zachodzące po 1989 roku w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Poprawnie wycią-

ga wnioski. Waler naukowy publikacji podnosi licznie cytowana literatura.

Kolejny tekst, którego autorką jest Hanna Bajorek i jak wskazuje jego tytuł „Prawo do godności osobistej osadzonych w warunkach więziennych w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko wybranym państwom Europy Wschodniej, a także stanowiska sądów w Polsce” jest rzetelną analizą orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz polskiego w sprawach dotyczących naruszenia godności osobistej osób odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych i osadzonych w aresztach śledczych.

W artykule „Instytucjonalne gwarancje i ochrona prawa człowieka do informacji na temat środowiska w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej” autorki Oksana Cabaj i Olga Łachacz skoncentrowały się na prawie do informacji o środowisku, jego ochronie i gwarancjach instytucjonalnych. Odniosły się do takich zagadnień, jak m.in.: – podmiot, który może żądać informacji oraz to, czy musi wykazać interes prawny lub faktyczny; – organ lub organy, które są zobowiązane do udzielania informacji; – rodzaj informacji podlegających udostępnieniu; – zakres zwolnienia z obowiązku; – forma, termin oraz ewentualne koszty udostępnienia informacji; – odwołanie od decyzji odmownej lub braku decyzji udostępniającej informację o środowisku.

Rozdział monografii „Realizacja prawa do wspólnego dziedzictwa kulturalnego oraz do własnej tożsamości narodowej i etnicznej w stosunkach

polsko-ukraińskich” stanowi rzetelne opracowanie analizowanego tematu. Anna Frankiewicz-Bodynek wykazała się znajomością omawianych zagadnień dotyczących realizacji wybranych praw III generacji, a mianowicie prawa do wspólnego dziedzictwa i prawa do własnej tożsamości narodowej i etnicznej. Za cel autorka obrała sobie wykazanie, jak Rzeczpospolita Polska i Ukraina kształtują swoje relacje w zakresie realizacji i ochrony tytułowych praw w oparciu o prawo międzynarodowe. I cel ten został osiągnięty.

Przedmiotem analizy tekstu „System ochrony praw człowieka i obywatela w państwach postjugosłowiańskich” jest system ochrony praw człowieka i obywatela w państwach postjugosłowiańskich z pominięciem Bośni i Hercegowiny oraz Kosowa. Wykluczenie tych dwóch państw autor Jacek Wojnicki uzasadnia tym, że pierwsze z nich posiada statusu „protektoratu UE” trudno traktować jako samodzielny i „okrzepły byt” państwowy, a drugie dopiero kształtuje swoje instytucje polityczno-prawne po deklaracji niepodległości w lutym 2008 roku. Autor wykazał się dobrą znajomością regulacji prawnych analizowanych państw.

Anna Magdalena Kosińska, autorka tekstu „Agencja Praw Podstawowych – działania i ich ocena w zakresie wzmacniania gwarancji praw jednostki i funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego” za cel obrała podsumowanie działalności oraz ocenę efektywności stosunkowo nowej instytucji jaką jest Agencja Praw Podstawowych. Autorka wykazała się dobrą znajomością analizowanego te-

matu. Przedstawia kolejno charakter, genezę powstania i podstawy prawne działalności oraz działalność Agencji na rzecz społeczeństwa obywatelskiego w latach 2007–2012.

Iwona Wróblewska w opracowaniu „Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na kształtowanie standardu równego traktowania na Węgrzech” podjęła udaną próbę analizy wpływu członkostwa Węgier w Unii Europejskiej na wewnętrzne regulacje prawne oraz kształtowanie się standardu równego traktowania tego państwa. Autorka wykazała się dobrą znajomością analizowanego tematu. Merytoryczną wartość tekstu podnoszą trafne wnioski oraz literatura.

Anna Chmielarz-Grochał oraz Jarosław Sułkowski w publikacji „Kompetencja sądów konstytucyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej w zakresie kontroli konstytucyjności prawa pochodnego Unii Europejskiej” podjęli próbę oceny funkcjonowania prawa tworzonego przez Unię Europejską w orzecznictwie sądów konstytucyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej, czyli Polski, Czech, Słowacji i Węgry, ze względu na podobieństwo kulturowe, historyczne i prawne. Autorzy wykazali się dobrą znajomością analizowanego tematu.

Kolejny tekst autorstwa Anny Deryng, „Istota i znaczenie instytucji Publicznego Obrońcy Praw Republiki Słowackiej” jest analizą instytucji ombudsmana na Słowacji tzw. Publicznego Obrońcy Praw. Autorka przedstawia kolejno genezę, pozycję prawno-ustrojową, zakres kompetencji oraz procedury związane z naruszeniem praw jednostki. Ponadto

wskazuje różnice pomiędzy polskimi regulacjami tejże instytucji. Opracowanie ciekawe, a temat mało eksplloatowany.

Andrzej Pogłódek w publikacji „Instytucja Kanclerza Sprawiedliwości jako organ ochrony praw człowieka w Estonii” postawił sobie za cel przedstawienie uprawnień estońskiego Kanclerza Sprawiedliwości, które służą ochronie praw i wolności człowieka w Estonii, w szczególności sprawowanie nadzoru nad zgodnością z Konstytucją i ustawą aktów podstawowych, zapewnianie przestrzegania przez podmioty wykonujące władzę publiczną praw i wolności oraz zasad dobrej administracji, prowadzenie postępowania pojednawczego w sprawach o dyskryminację oraz zadania z zakresu promowania zasady równości. I cel ten został osiągnięty.

Małgorzata Grzesik-Kulesza w tekście „Działalność polskiego ombudsmana w latach 2006–2012” przybliżyła praktyczne aspekty działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Autorka położyła nacisk na jego działalność w latach 2006–2012. Tematyka ciekawa z punktu widzenia ochrony praw człowieka i obywatela, w szczególności dla osób z innych państw badających zagadnienia związane z funkcjonowaniem instytucji polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.

Następny autor, Mariusz Śladkowski w artykule „Niezwistość sędziego jako środek służący realizacji prawa do sądu w świetle Konstytucji RP” za cel obrał sobie analizę istoty i znaczenia prawnego zasady niezawistości jako istniejącego od wieków, immanentnego atrybutu władzy są-

dziowskiej. Zasada ta, jak próbowano wykazać, stanowi, z jednej strony jedną z najbardziej charakterystycznych cech ustrojowych sądownictwa, z drugiej zaś, jeden z warunków *sine qua non* demokratycznego państwa prawa. Autor wykazał się dobrą znajomością regulacji.

Tekst „Wpływ Konwencji o ochronie praw człowieka na ewolucję prawa do pomocy tłumacza w polskiej procedurze karnej” stanowi rzetelną analizę ewolucji prawa do pomocy tłumacza w polskiej procedurze karnej pod wpływem Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności przyjętej w Rzymie w dniu, 4 listopada 1950 roku. Adrianna H. Ochnio wykazała się dobrą znajomością opracowanego tematu. Merytoryczną wartość tekstu podnoszą trafne wnioski oraz literatura.

Anna Tunia w artykule „Prawo do uzewnętrzniania przekonań religijnych jako wyraz gwarancji wolności sumienia i religii jednostki w prawie III RP” poddaje analizie prawa jednostki do uzewnętrzniania przekonań religijnych jako jednego z podstawowych przejawów wolności sumienia i religii gwarantowanej osobom przez polskie przepisy prawne. Dlatego też w sposób rzetelny został przybliżony zakres podmiotowy i przedmiotowy tej wolności, formy jej uzewnętrzniania oraz istniejące instrumenty ochrony wolności religijnej jednostek.

Tekst „Ochrona godności osoby ludzkiej w art. 5 Kodeksu cywilnego” Piotra Zamelskiego stanowi analizę istoty i znaczenia prawnego godności osoby ludzkiej jako wartości prawnonaturalnej wyznaczającej za-

sadniczy cel działania prawodawcy. W następnej kolejności autor przedstawia wybrane aspekty art. 5 KC, które w szczególny sposób wiążą się z ochroną tejże godności oraz zastosowanie art. 5 KC w orzecznictwie sądowym. Podsumowując, Autor dochodzi do wniosku, że „Funkcja ochronna art. 5 KC wobec godności osobowej wyraża się w szczególności w zakazie korzystania z prawa podmiotowego w sposób sprzeczny z normami moralnymi, które ustawodawca poddał jurydyzacji i określił jako zasady współżycia społecznego”.

Reasumując, monografia „Środki ochrony praw człowieka w państwach postsocjalistycznych. Zagadnienia wybrane” pod redakcją naukową Anny Frankiewicz-Bodynek i Anny Pawlak ukazuje instrumenty ochrony wolności i praw człowieka przyjęte w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym w byłych republikach radzieckich, na Węgrzech, a kilka opracowań odnosi się do rozwiązań państw, jakie powstały po rozpadzie Jugosławii. Państwa te przeszły długą drogę od nierespektowania praw człowieka, aż do akceptacji zachodniego systemu

wartości i systemu prawnego. Dlatego też, zdaniem redaktorów publikacji, ważne jest, aby ukazać, na jakim etapie są aktualnie te państwa pod względem wprowadzania prawa międzynarodowego i europejskiego w zakresie ochrony wolności i praw.

W monografii przedstawione zostały mechanizmy przewidziane w regulacjach prawnych Polski i innych wybranych państw europejskich oraz to, w jaki sposób funkcjonują one na tle gwarancji ochrony wolności i praw zapewnionych przez organizacje międzynarodowe i Unię Europejską. Monografia dotyczy aktualnie ważnych problemów efektywności ochrony praw człowieka, ukazując powiązania i porównując systemy ochrony z różnych państw. Dlatego też publikacja ta jest ważnym przyczynkiem do dyskusji o prawach człowieka i obywatela oraz uświadamia nam, w którym kierunku powinny ewoluować nie tylko prawodawstwo, ale również myślenie i podejście każdej osoby żyjącej w państwach europejskich i wychowanych w kulturze prawa stanowionego.

Sabina Grabowska